

”Måltid på piedestal”

Ett problematiserande av konventionella prioriteringar inom stadsplanering och arkitektonisk gestaltning.

Ett exemplifierande av hur ett vardagligt program i ett värdigt rum kan förskjuta etablerade maktstrukturer kring vem som synliggörs i staden.

Ett utforskande av alternativa designstrategier för att väcka reflektion kring Gamlestadens nuvarande utveckling.

Nyckelord:
Maktstrukturer, kollektivkök, gentrifiering, värdiga rum

Designbrief

Uppgiften för ritsal 2 var sammanfattningsvis att gestalta en publik byggnad i relation till platsen, tiden med programmet: Museum för SKF, café, kontor, yta för tillfälliga utställningar, yta för workshops samt "Gamlestadens vardagsrum". Vilket i briefen beskrevs som; "ett öppet och inkluderande rum skapat för spontana möten, samtal och aktiviteter mellan brukare, lokalbefolkning och besökare. Här kan människor samlas över generations- och intressegränser, vilket kan stärka den sociala hållbarheten och integrationen i området". I byggnadsgestaltningen var proportioner, balans och harmoni centrala begrepp.

Stadsbyggnadsstrategin gick ut på att möjliggöra integration av befintliga strukturer i ett nytt stadsplanemönster genom att beakta områdets rika historia, ta fasta på tidigare strukturer, typologier och se området som ett system av strukturerande element. Vi uppmuntrades arbeta kring två metoder, Research by design och "Thinking through making" det vill säga att arbetssättet präglas av kontinuerligt skissande, ritande och modellbyggande.

Projektets fokus

Utifrån designbriefens vision om "Gamlestadens vardagsrum" har mitt intresse legat i att utforska hur samtida offentliga rum kan gestaltas om andra värden prioriteras. År 2018 skapades Sveriges första BID (Business Improvement District) i Gamlestaden. Stadsdelen har därefter fungerat som ett testområde för samarbete mellan den offentliga sektorn och privata fastighetsägare med målet att generera en investeringsvilja på platsen. Detta görs genom att strategiskt framhålla skillnaden mellan det tidigare "nedgångna, brottsdrabbade" Gamlestaden och det kommande "trevliga, estetiskt tilltalande" (Thörn & Swahn, 2025). Processen bygger på att stigmatisera en plats tillräckligt mycket för att skapa en övertygande bild om att förändring krävs, samtidigt som en ljus framtid presenteras för att locka till sig nya investerare. I denna framtidsbild lyfts vissa historiska lager medan andra osynliggörs. Resultatet blir en gentrifieringsprocess där stigmat förflyttas från Gamlestaden som plats, till specifika människor eller grupper i området (Thörn & Swahn, 2025). Som en reaktion mot denna utveckling har min drivkraft i projektet varit att ta fram ett gestaltungsförslag som i stället prioriterar dessa människor. Målet var att skapa ett relevant tillägg för de boende som bjuder in till återkommande besök.

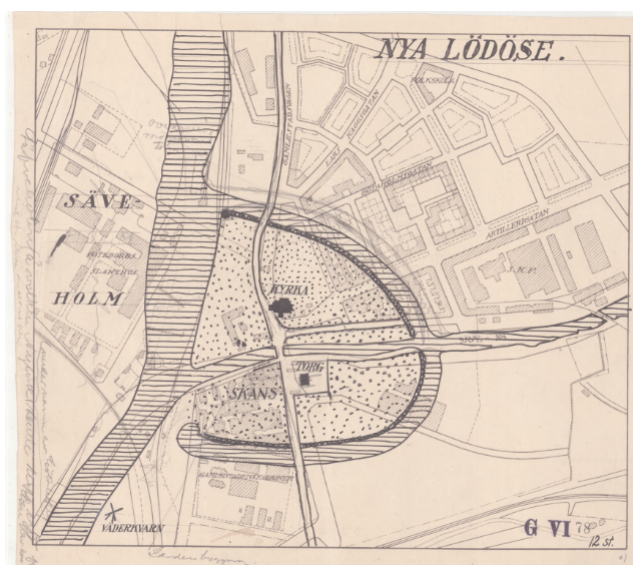
Projektet kan således ses som en undersökning av maktstrukturer i det offentliga rummet. Med utgångspunkt i detta har jag valt att sätta matlagning i fokus, eftersom mat är ett grundläggande behov krävs inget specialintresse och tröskeln för deltagande sänks. Min förhoppning är att matlagningen bidrar till ett rum som känns bekant och därmed inkluderande.

Rumsligt jobbar jag med ett **värdigt rum för en vardaglig aktivitet**, som en del av ifrågasättandet av stadens normativa värderande kring vem eller vilka som visas upp.

Historiskt har religiösa rum varit centrala samlingsplatser i Gamlestaden, dessa byggnader har därtill utformats med arkitektoniska kvaliteter som signalerar värdighet och institutionell betydelse. I relation till Nya Lödöse kyrka som låg mycket nära tomten var det intressant att undersöka hur aspekter av kyrkorummet kan översättas till ett samtida, sekulärt offentligt rum.

Frågor

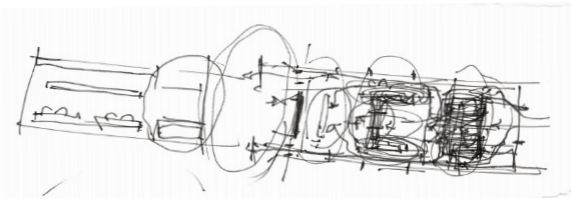
Kan en publik byggnad för gemensam matlagning bidra till att utmana normativa maktröller och främja inkludering i Gamlestaden, och med vilka arkitektoniska medel ges en sådan byggnad värdighet?

Figur 1. Plan som visar kyrka, torg, skans och vallgrav i Nya Lödöse, Byggnadsnämnden. Stadsmättningsavdelningen, u.ä., Regionarkivet för Västra Götalandsregionen, Göteborgs Stad (<https://digitaltmuseum.se/0210714719884/goteborgs-byggnadsnamnds-aldsta-kartor-planer>). CC BY.

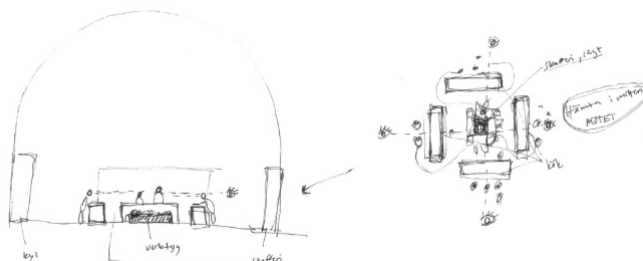
Territorial Curation

Begreppet *territorial curation* (teritoriell kurering) beskriver kritiskt hur stadsplanering kan fungera likt ett aktivt formande av en plats berättelse, identitet och estetik (Thörn, Swahn, 2025). Författarna argumenterar att kurateringen innebär en stigmastyrning där stigmat ändrar form i stället för att försvinna, från den specifika platsen till specifika människor, grupper eller en viss estetik. Kureringen skapas genom samverkan mellan offentliga och privata aktörer med ett gemensamt mål att attrahera nya investeringar och konsumenter till en plats (Thörn, Swahn, 2025). Vidare förklarar dem hur en selektiv historieskrivning används för att etablera en känsla av autenticitet, där vissa historiska lager lyfts fram och andra osynliggörs, vilket innebär att vilka människor och uttryck som anses önskvärda i staden definieras. Denna process kan förstås som en vidareutveckling av teorier om gentrifiering och *rent gap*, där ekonomiskt värde möjliggörs genom strategiska insatser som omformar både den byggda miljön och dess symboliska betydelse (Thörn, Swahn, 2025).

Socialt stöd genom deltagande i gemensamma kök

Rachel Engler-Stringer och Shawna Berenbaum (2007, s. 91–103) förklarar hur kollektiva kök kan förstås utifrån teorier om socialt stöd, där socialt stöd definieras som resurser vilka skapas genom sociala nätverk och relationer. Inom dessa teorier delas socialt stöd ofta in i två delar: strukturellt stöd likt deltagande i samhällsaktiviteter och sociala kontakter, samt funktionellt stöd, som är emotionellt, informativt och praktiskt. Forskarna belyser även att kollektivt kök innebär en mötesplats där relationer kan uppstå, social isolering minska och erfarenheter utbytas. "Mutual aid" eller ömsesidigt stöd kan också skapas i dessa situationer, vilket innebär att personer med liknande livssituationer hjälper varandra genom att dela resurser, kunskap och ge stöttning (Engler-Stringer & Berenbaum, 2007).

The Kitchen Square

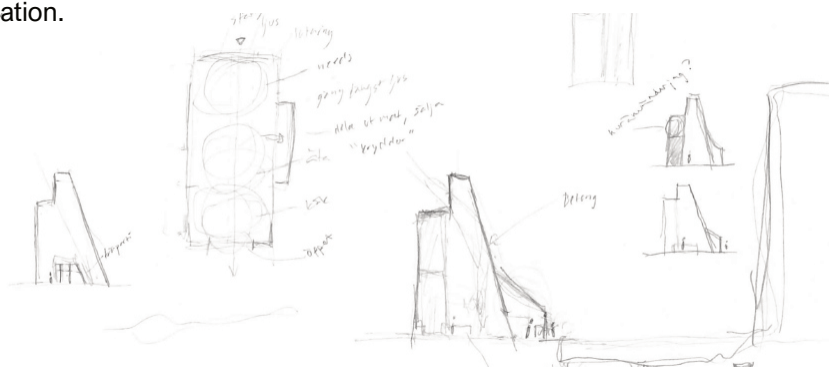
The Kitchen Square av Elin Strand Ruin i samarbete med boende kvinnor i Hallonbergen, Sundbyberg (2022), är ett exempel på hur vardagligt arbete kan föras från en privat till en offentlig sfär. När projektdeltagarna placerade kökets funktioner i det offentliga rummet synliggjordes fenomen och kunskaper som annars ofta förblir osynliga i stadsplanering och arkitektur. Strand Ruin förklarar att projektet utgår från tanken att sociala nätverk, ofta formade av kvinnor, utgör en central men ofta undervärderad resurs i urbana miljöer, samt att när dessa nätverk aktiveras i ett gemensamt kök skapas nya former av samhörighet och deltagande. Matlagningen blir ett verktyg för kunskapsutbyte som bidrar till att stärka social, kulturell och ekonomisk resiliens i området, samtidigt som gränser mellan privat – offentligt, samt olika roller utmanas (Strand Ruin, 2022).

Helig Hart Church

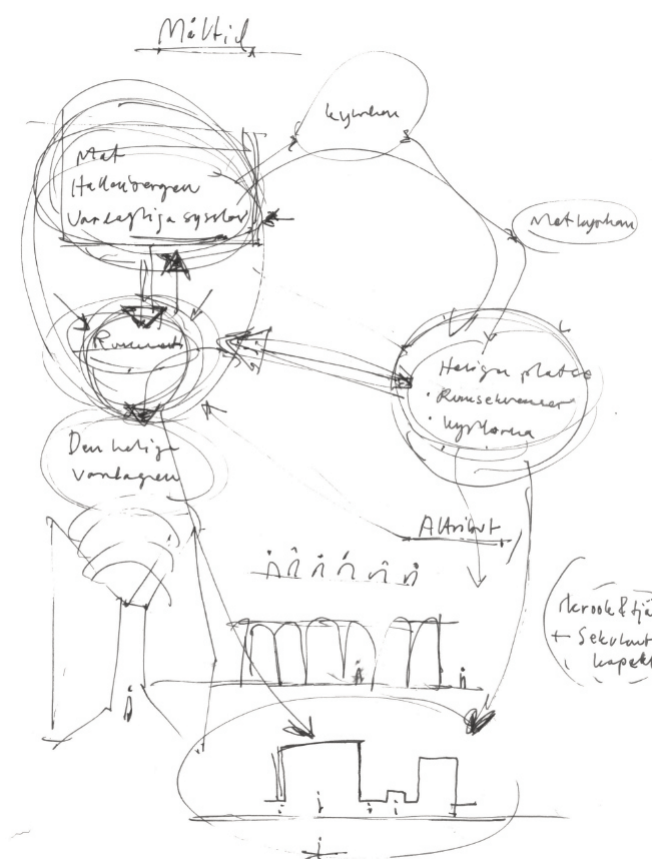
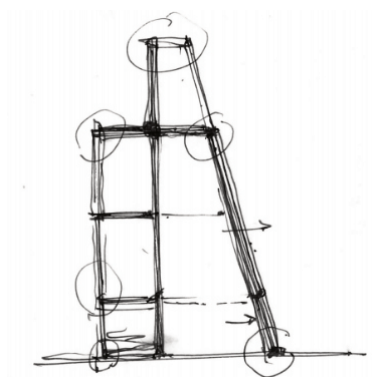
Omvandlingen av Heilig Hart Church i Gent är ett exempel på hur religiösa byggnader kan ges en nya funktioner som fyller behoven för vår tids stadsliv (B-juxta, 2024). I projektbeskrivningen kan vi läsa hur introduceringen av vardagliga aktiviteter, likt luncher i en "social restaurang", innebär möjligheter för informella möten. Restaurangen drivs genom arbetsträning för personer utanför arbetsmarknaden vilket ger deltagarna möjlighet att utveckla yrkeskunskaper, samtidigt som besökare erbjuds prisvärd mat i en betydelsefull miljö (B-juxta, 2024). Projektet visar således hur fler grupper i samhället inkluderas när gränsen mellan det religiösa och det offentliga minskar.

Pakistan Chulah

Pakistan Chulah, utvecklat av Yasmeen Lari är en spis byggd av lera och kalk som visar hur småskaliga, vardagsnära förändringar kan leda till social förändring (Bordone, 2017). Lari förklarar hur hon genom ett utbildningsprogram visar kvinnor i Pakistan hur en chulah byggs. Samt att när kvinnorna fått kunskapen fortsätter dem genom att utbilda andra, detta skapar förutsättningar för ekonomisk egenmakt då kvinnorna själva kan generera inkomst. Projektet visar hur arkitektur kan höja olika gruppers status. Genom att placera spisen på en upphöjd plattform förbättras hygien och arbetsförhållanden, samtidigt som kvinnors arbete synliggörs (Bordone, 2017). Lari visar genom projektet ett exempel på hur kontextbaserade arkitektoniska lösningar kan fungera som katalysatorer för social transformation.

Processen utgick från att analysera projekt och översätta värdeskapande egenskaper till Gamlestadens kontext. I kombination med detta arbetade jag från studios metod; "Thinking through making", genom att använda modellen för att få en tydligare uppfattning av kopplingen mellan det befintliga, människan och den tillagda volymen.

- Arkitekturmuseet. (2006). *Rum för mening: Om plats och ritual i det postmoderna samhället*. Arkitekturmuseet.
- Aspelin Ramm Fastigheter. (u.å.). *East Square*. <https://eastsquare.se/>
- Atlestam, I. (2004). *Gamlestaden – Kviberg från forntid till nutid*. Göteborgs Stad.
- Aureli, P. V., & Giudici, M. S. (Red.). (2016). *Rituals and walls: The architecture of sacred space*. Architectural Association Publications.
- B-juxta. (2024). *Heilig Hart church*. <https://b-juxta.be/projects/heilig-hart-church>
- Bordone, S. (2017, 3 januari). *Pakistan Chulah*. Domus. https://www.domusweb.it/en/architecture/2017/01/03/the_pakistan_chulah.html
- Carlson, G. (1981). *Röster från Gamlestaden*. Tre böcker.
- Engler-Stringer, R., & Berenbaum, S. (2007). *Exploring social support through collective kitchen participation*. Canadian Journal of Community Mental Health, 26(2), 95–105.
- Göteborgs Stad. (u.å.). *Tidslinje för projekt i Gamlestaden*. <https://goteborg.se/wps/portal/start/goteborg-vaxer/hitta-projekt/stadsomrade-nordost/gamlestaden/om-gamlestaden/tidslinje-for-projekt-i-gamlestaden>
- Löwgren, J. (u.å.). *Design: Ett kompendium om designmetodik, interaktionsdesign och designprocessen* [Kompendium]. Malmö universitet.
- Statistik och Analys, Göteborgs stadsledningskontor. (2025). *Göteborgsbladet 2025 – områdesfakta* [Faktablad]. <http://statistik.goteborg.se>
- Strand Ruin, E. (2022). *The Kitchen Square: Women from Hallonbergen redesign the city*. Marabouparken Konsthall. <https://marabouparken.se/wp-content/uploads/2023/01/ESR-KitchenSquare-ENG.pdf>
- Thörn, C., & Swahn, K. (2025). *Territorial curation – Extracting value from the rent gap*. Environment and Planning A: Economy and Space. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/0308518X251400168>

- Byggnadsnämnden. Stadsmättningsavdelningen (u.å.). *Göteborgs byggnadsnämnds äldsta kartor* [Karta]. Regionarkivet för Västra Götalandsregionen, Göteborgs Stad. <https://digitaltmuseum.se/0210714719884/goteborgs-byggnadsnamnds-aldsta-kartor-planer>

Projektmaterial

Situationsplan med fokus på stadsbyggnadsstrategin i 1:2000.

Situationsplan samt situationsmodell i skala 1:400.

Planer, sektioner, elevationer som redovisar hela byggnaden i skala 1:200.

Fysisk skissmodell för bärande konstruktion i skala 1:200.

Bearbetat tekniskt detaljsnitt och fasadelevation i skala 1:20.

Fysisk modell som beskriver byggnaden i sin helhet i skala 1:100.

Exteriört och interiört perspektiv.

Skisser, diagram, modeller som redovisar projektets bärande idéer, program, rumsliga samband och intressanta relationer.

Schema Matkyrkan

v.20

Måndag: Soppkök

Tisdag: Matlagningskurs

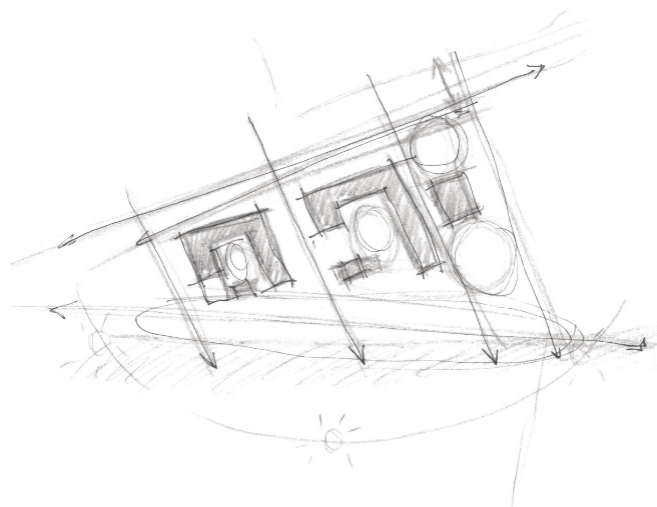
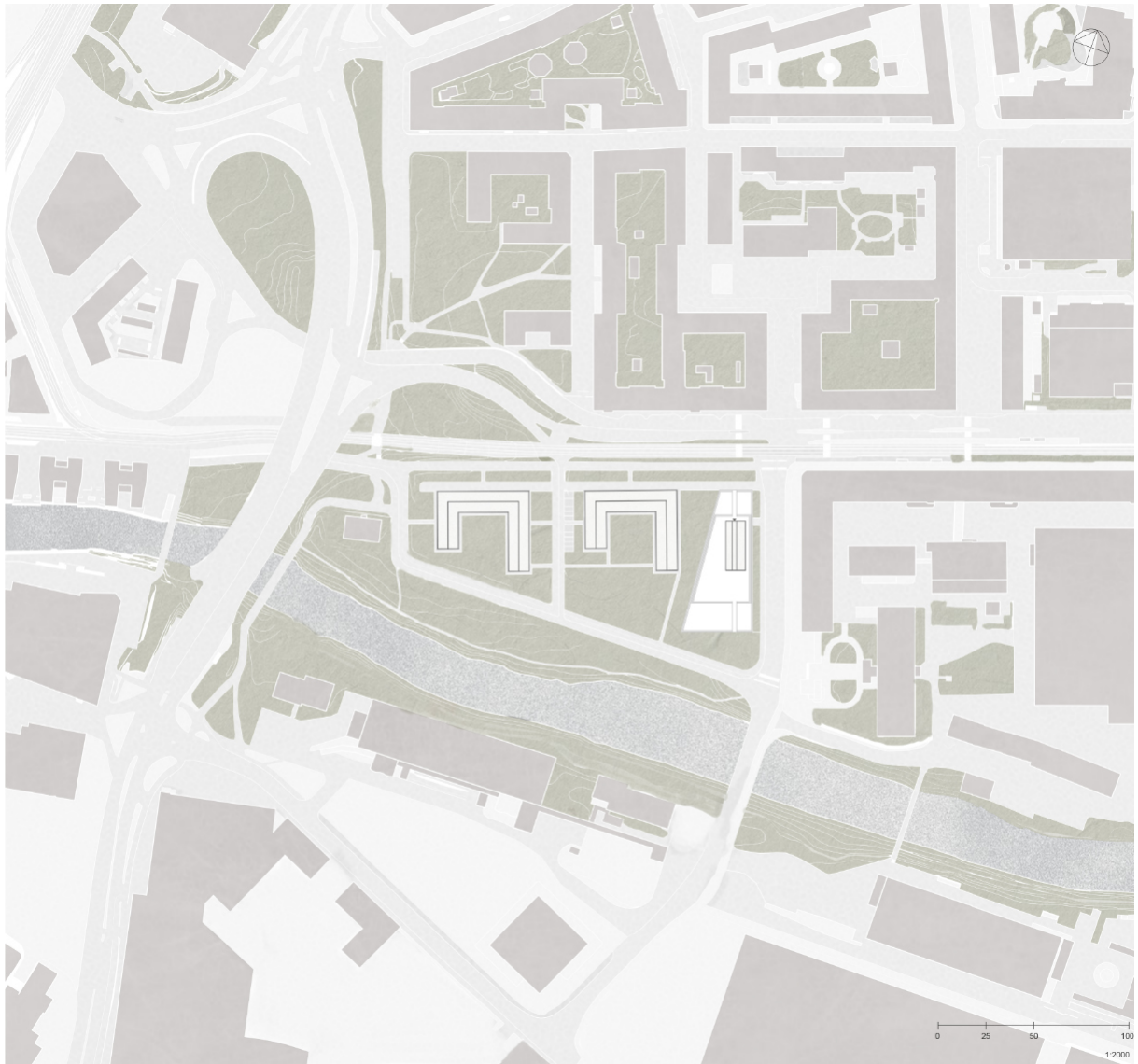
Onsdag: Bokning, årsmöte

Torsdag: Soppkök

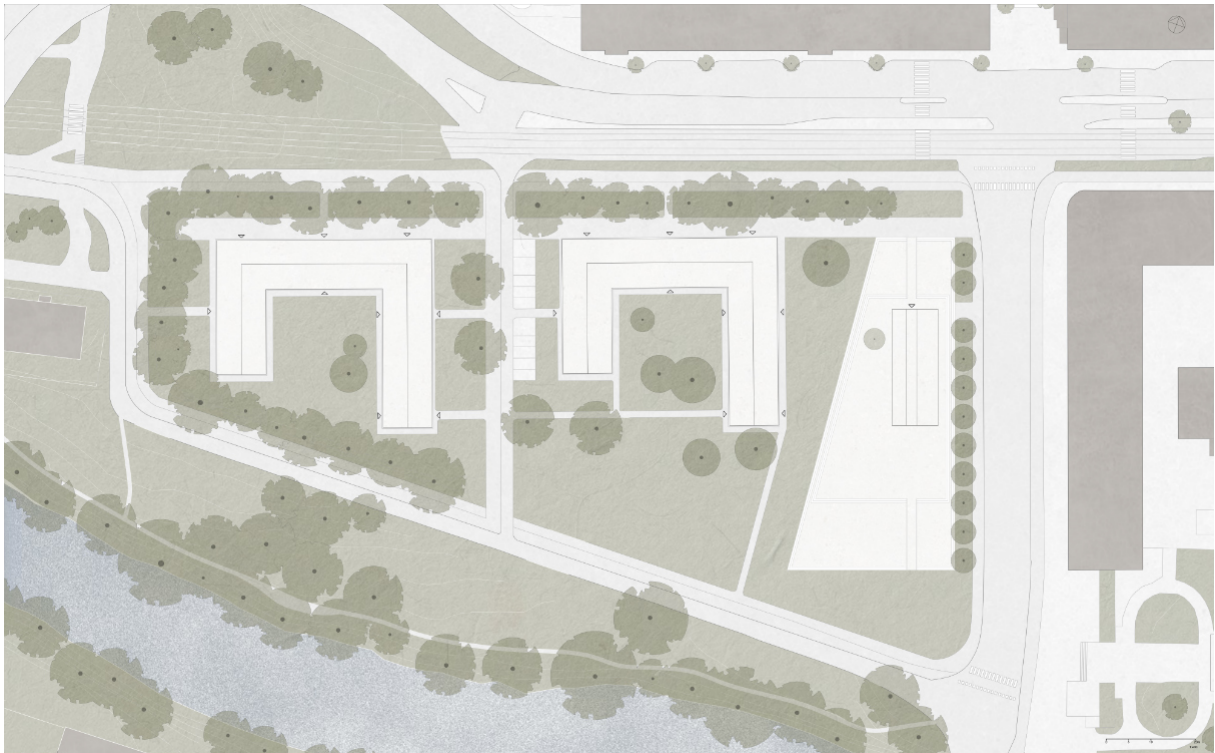
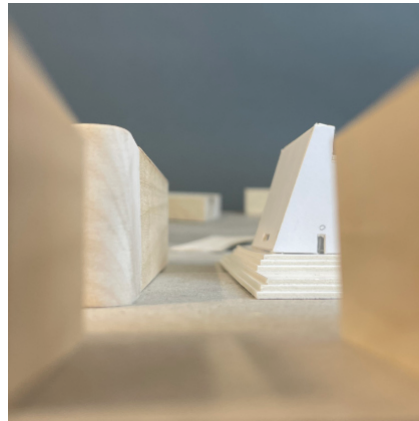
Fredag: Kvällsfritids

Lördag: Öppet hus!

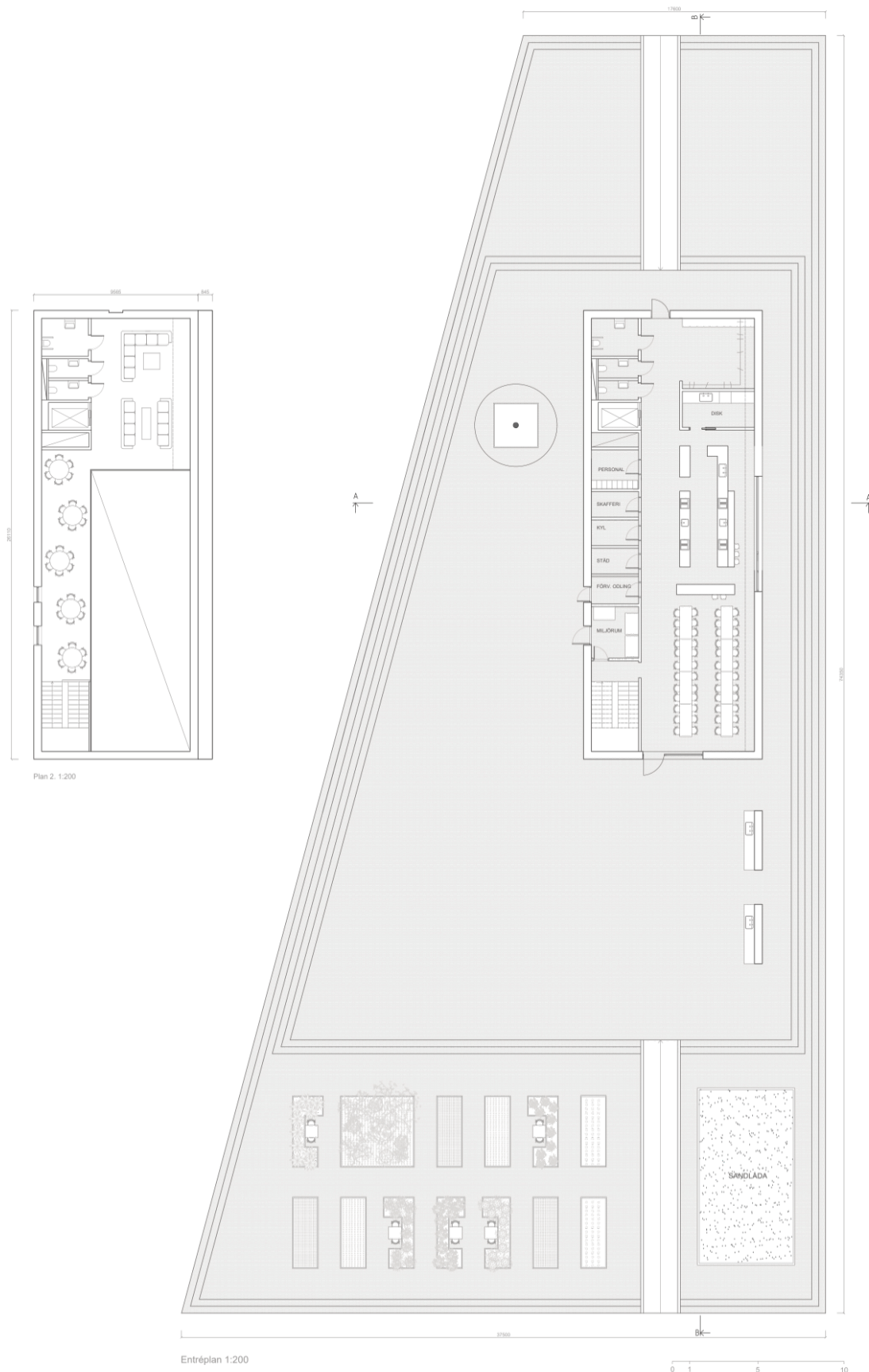
Söndag: Bokning, släktkalas

Situationsplan med fokus på stadsbyggnadsstrategin - 1:2000

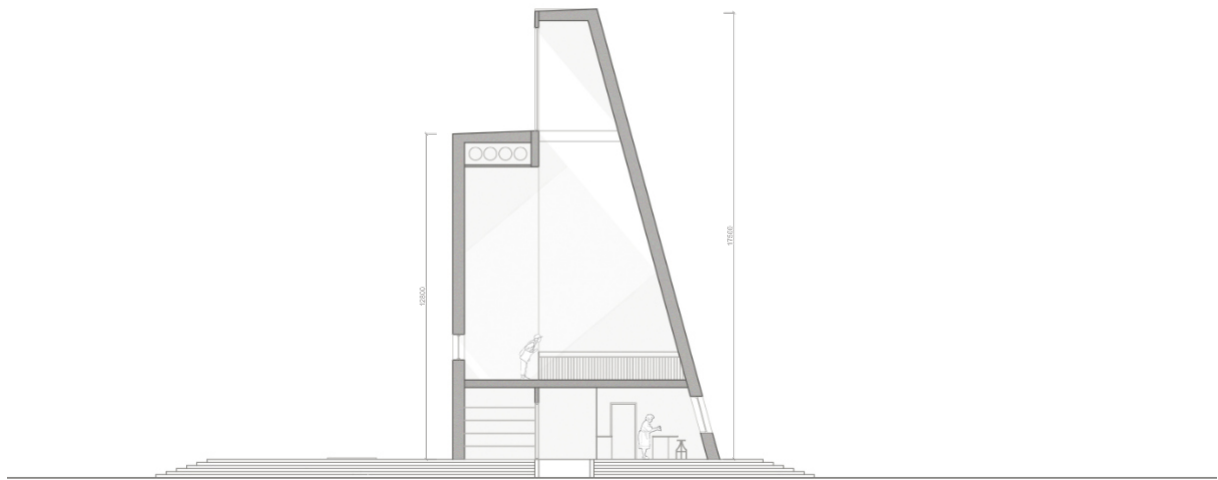

Situationsplan samt situationsmodell - 1:400

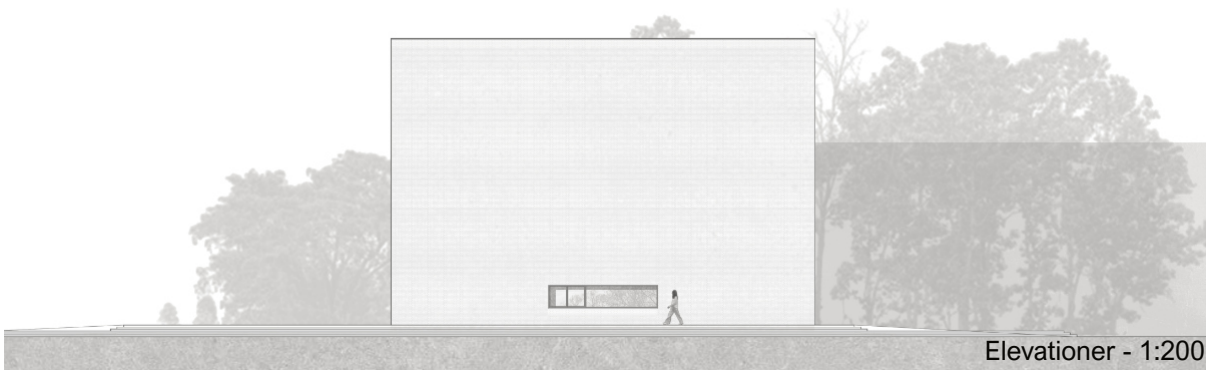
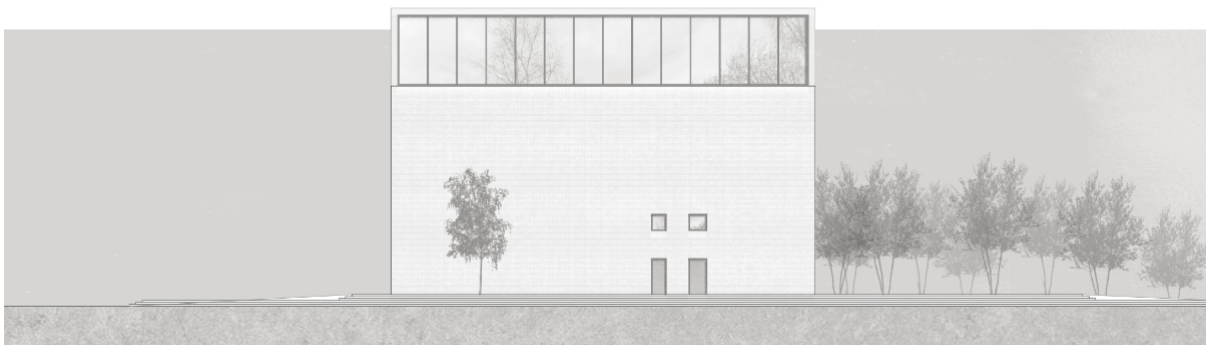
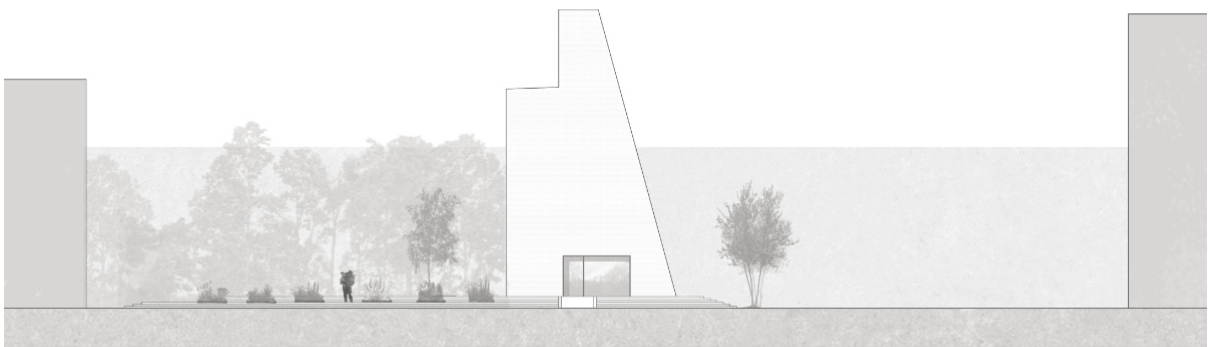
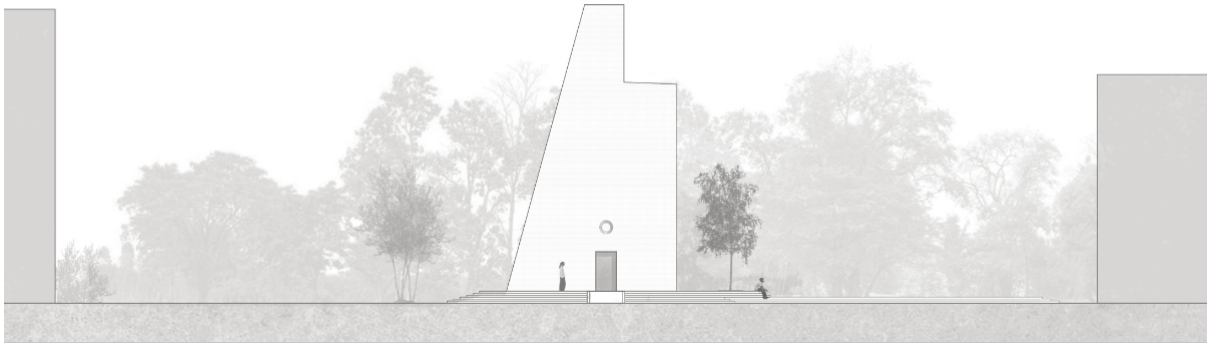

Köket placeras i mitten och blir det första besökaren möter när de når det höga rummet medan övriga funktioner samlas längs funktionsväggen. Tidigt i byggnaden ligger hissen och vid funktionsväggens slut ligger en trappa som möjliggör rundgång. Vid den södra sidan av byggnaden finns utekök, en sandlåda för lek och stor yta för odling. Omfattande delar av plattformen behålls oprogrammerade för ge yta till marknader med mera.

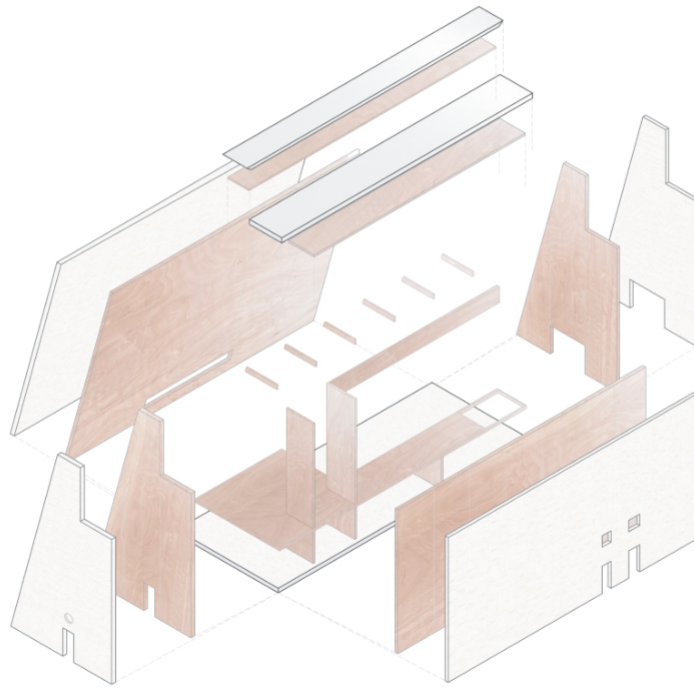
Plan - 1:200

Sektioner - 1:200

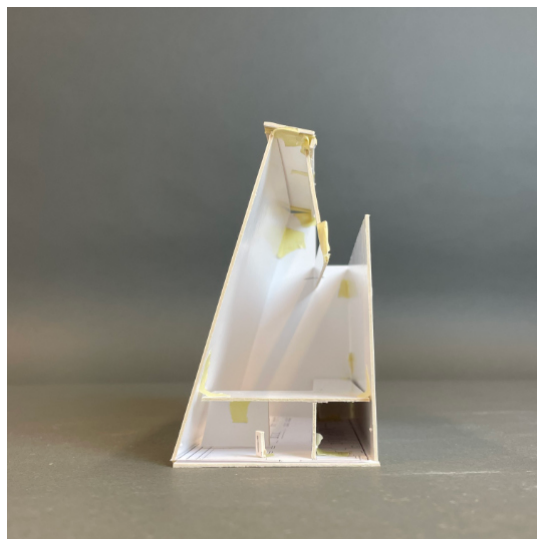

Elevationer - 1:200

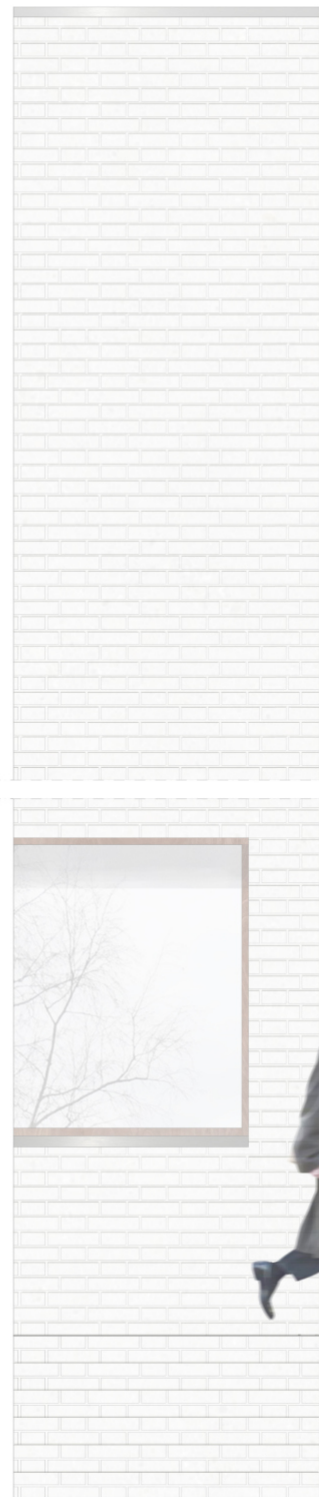
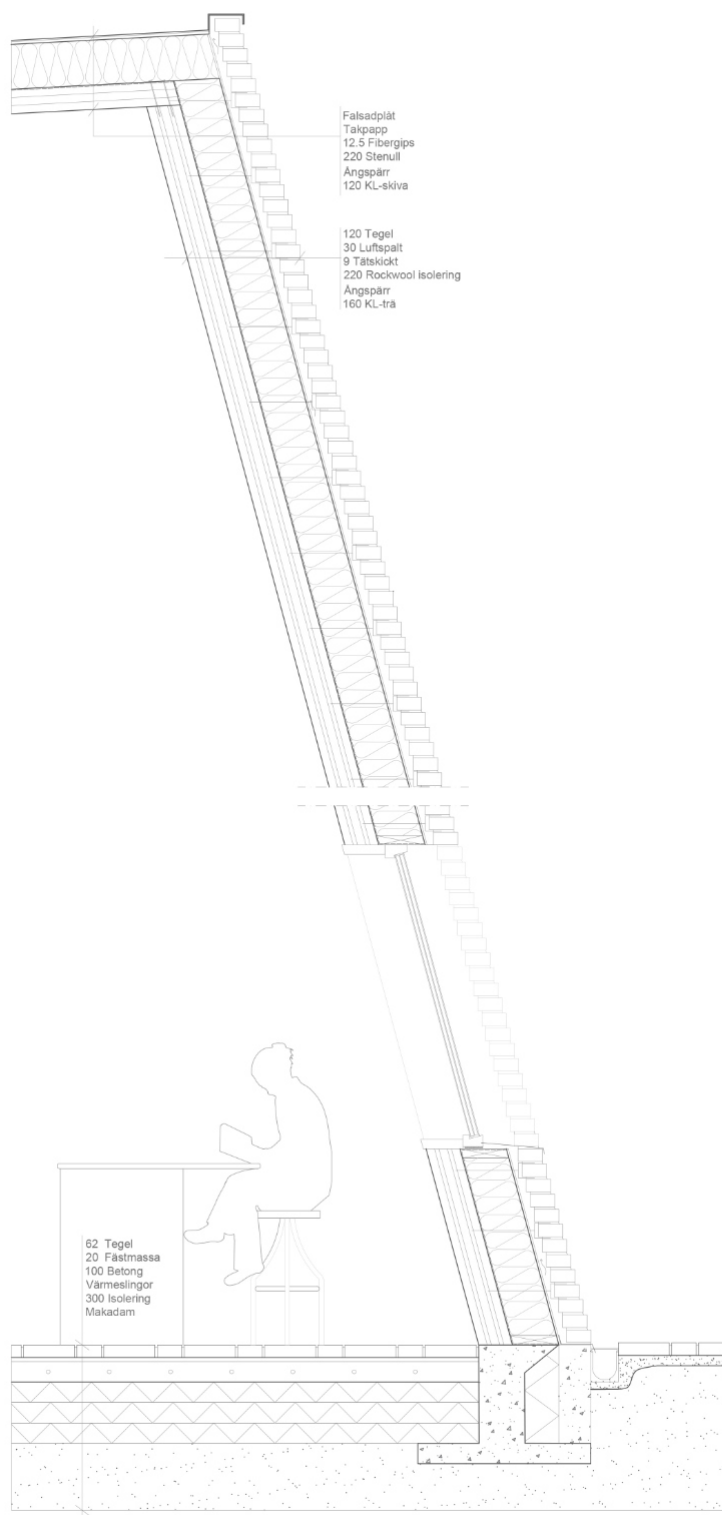

Sprängskiss, bärning KL-skivor 3 m bredd 2,7 - 18 m höjd. Tegelfasad. Låglutande kompakttak. Den lutande väggen stabiliseras av balkar genom det öppna rummet likt en förlängning av det lägsta taket.

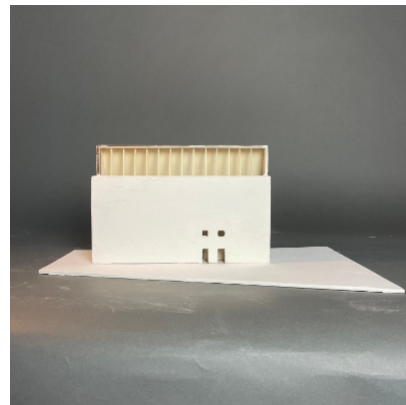
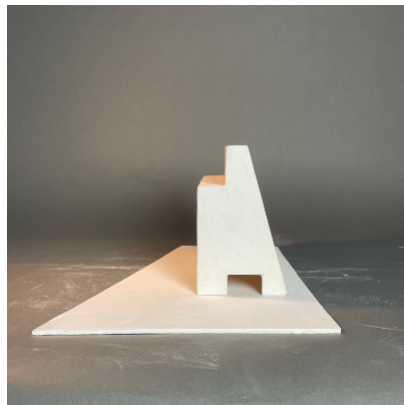
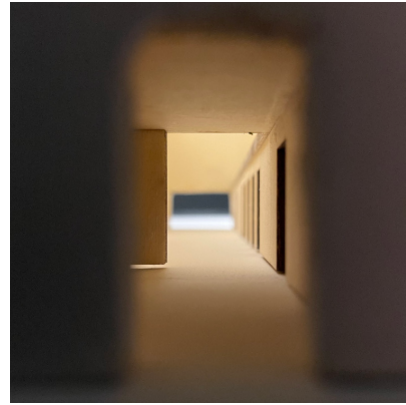
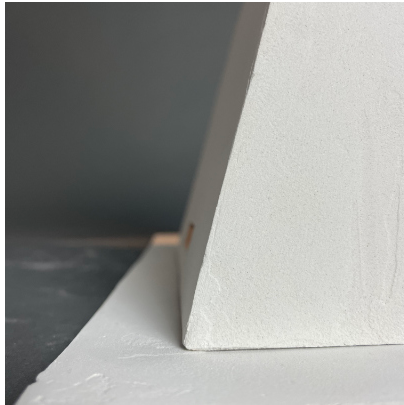
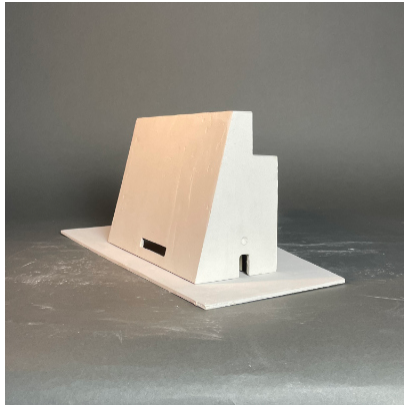
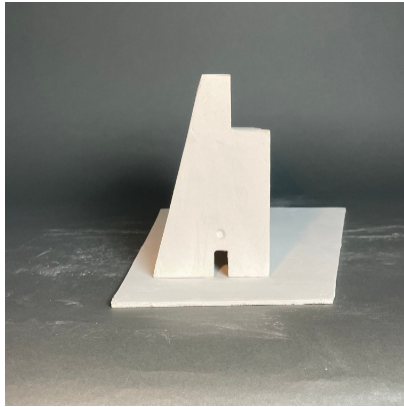
Bärande konstruktion - 1:200

Skissmodell bärande konstruktion

Tekniskt detaljsnitt och fasadelevation - 1:20

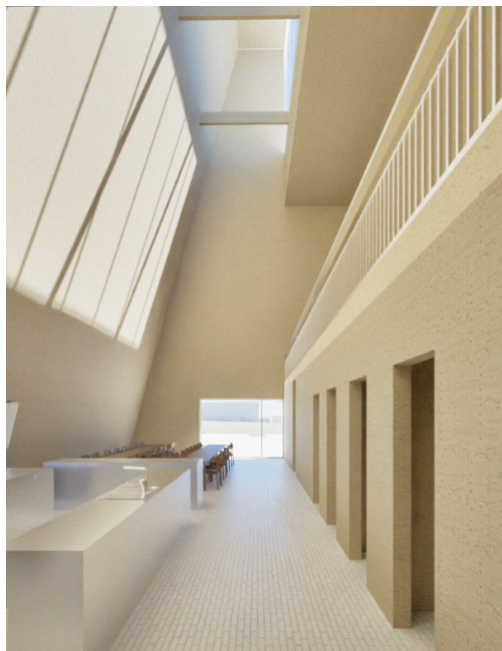
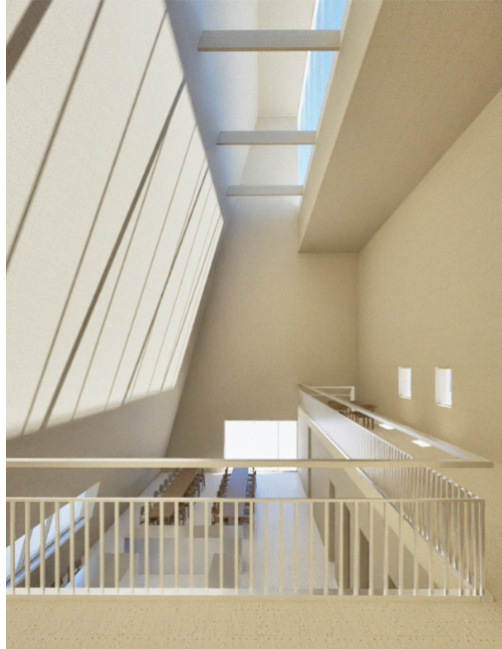

Fysisk modell som beskriver byggnaden i sin helhet - 1:100

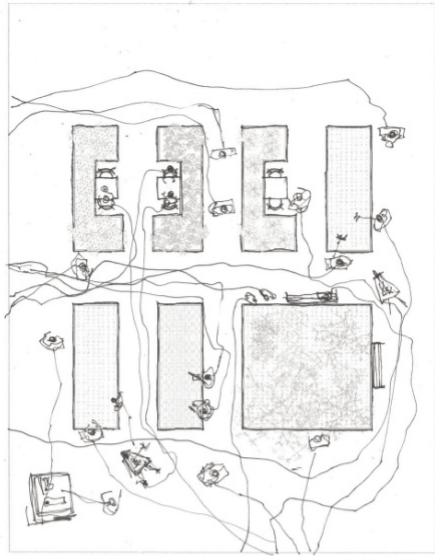
Det ljusa teglet från plattformen fortsätter och utgör byggnadens golv samt ytterväggar för att ge känslan av att byggnad och plattform är ett objekt. Rampen placeras synligt i mitten av plattformen som en del av det normkritiska perspektivet.

Exteriört perspektiv

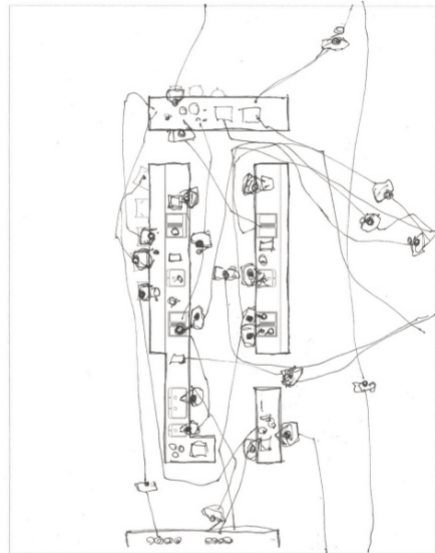

Interiören är av KL-trä för att ge ett mjukare intryck, jag har valt att jobba med få, riktade öppningar i volymen med viljan att ge besökare trygghet i att de ej är bevakade.

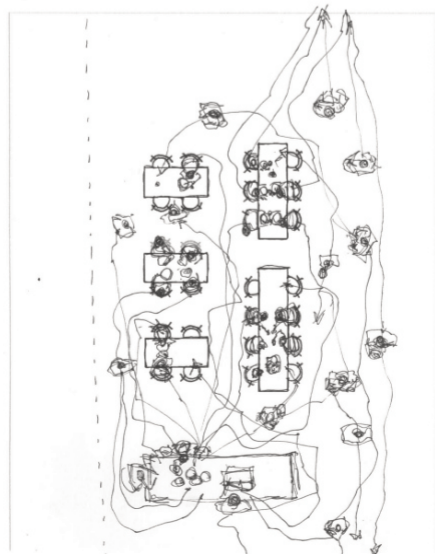
Interiöra perspektiv

Odlā

Laga

Āta